

I de mørke kroge af den baltoslaviske sproghistorie

De baltiske og slaviske endelsesbetonede ordformer i mobile accentparadigmer

1. Projektet “Accentmobiliteten i baltisk og slavisk”

Selve projektet handler om oprindelsen til den såkaldte “mobile accent” i baltisk og slavisk. Fokus vil hele tiden ligge på en sammenligning af accentforholdene i baltisk (litauisk, lettisk og oldprøjsisk) og slavisk (russisk, polsk, tjekkisk, serbokroatisk, slovensk osv.), men for at kunne belyse disse sprogs accentsystemer diakront vil det være nødvendigt at inddrage en grundig behandling af de prosodiske forhold i vedisk sanskrit og oldgræsk samt i et vist omfang germansk.

For at give et mere praktisk og overskueligt indtryk af arbejdsmetoden og hele tankegangen i projektet har jeg i dette oplæg valgt at fokusere på et mindre, afgrænset delproblem – accentueringen af de endelsesbetonede ordformer i de baltiske og slaviske mobile paradigmer.

2. “Mobile accentparadigmer”

I begge de nært beslægtede indoeuropæiske søstersprog urbaltisk og urslavisk tilhører deklinable ord én af to forskellige accentueringstyper – enten er de accentueringsmæssigt *immobile*, eller også er de *mobile*. De to typer skelnes endnu tydeligt i litauisk og flere moderne slaviske sprog, bl.a. russisk og serbokroatisk.

I nominerne gælder opdelingen i immobile og mobile accentueringstyper alle stammeklasser (*o-*, *ā-*, *i-*, *u-* og konsonantstammer). Også i verbalsystemet skelnes de to typer.

Et eksempel på et ord med immobilt accentparadigme er litauisk *līepa* ‘lindetræ’, russisk *l'ipa* ‘lindetræ’ (*ā*-stamme), der deklineres på følgende måde:

	litauisk		russisk	
	singularis	pluralis	singularis	pluralis
nominativ	<i>līep-a</i>	<i>līep-os</i>	<i>l'ip-a</i>	<i>l'ip-y</i>
akkusativ	<i>līep-ą</i>	<i>līep-as</i>	<i>l'ip-u</i>	<i>l'ip-y</i>
genitiv	<i>līep-os</i>	<i>līep-ų</i>	<i>l'ip-y</i>	<i>l'ip</i>
dativ	<i>līep-ai</i>	<i>līep-oms</i>	<i>l'ip-e</i>	<i>l'ip-am</i>
instrumentalis	<i>līep-a</i>	<i>līep-omis</i>	<i>l'ip-oj</i>	<i>l'ip-ami</i>
lokativ	<i>līep-oje</i>	<i>līep-ose</i>	<i>l'ip-e</i>	<i>l'ip-ax</i>

Skema 1: immobil accent

Som det ses, ligger trykket i alle former af disse ord på roden.

Et eksempel på et mobilt ord er litauisk *galvà* ‘hoved’, russisk *golov¹a* ‘hoved’ (*à*-stamme):

	litauisk			russisk	
	singularis	pluralis		singularis	pluralis
nominativ	<i>galv-à</i>	<i>gálv-os</i>	<i>golov-¹a</i>	<i>g¹olov-y</i>	
akkusativ	<i>gálv-a</i>	<i>gálv-as</i>	<i>g¹olov-u</i>	<i>g¹olov-y</i>	
genitiv	<i>galv-òs</i>	<i>galv-ũ</i>	<i>golov-¹y</i>	<i>gol¹ov</i>	
dativ	<i>gálv-ai</i>	<i>galv-óms</i>	<i>golov-¹e</i>	<i>golov-¹am</i>	
instrumentalis	<i>gálv-a</i>	<i>galv-omìs</i>	<i>golov-¹oj</i>	<i>golov-¹ami</i>	
lokativ	<i>galv-ojè</i>	<i>galv-osè</i>	<i>golov-¹e</i>	<i>golov-¹ax</i>	

Skema 2: mobil accent

I disse ord ligger trykket på roden i visse former, men på endelsen i andre.

3. “Endelsesbetonede ordformer”

Det fremgår af skema 2 at der i de mobile paradigmer er temmelig stor overensstemmelse i baltisk og slavisk mellem fordelingen af rodbetonede former (fx nominativ pluralis; akkusativ singularis og pluralis) og endelsesbetonede former (fx nominativ singularis; genitiv singularis og pluralis; instrumentalis pluralis). Det er usandsynligt at et så kompliceret accent-system kan være opstået uafhængigt to forskellige steder, og det antages da også at de baltiske og slaviske accentsystemer er genetisk beslægtede, altså at de har deres oprindelse i et fælles grundprog.

Her melder der sig flere problemer. Ét af dem er spørgsmålet om hvilken accentuering de endelsesbetonede ordformer oprindeligt har haft. Var de oprindeligt betonet på endelsens første eller sidste stavelse? I de ordformer hvis endelse kun består af én stavelse – fx nominativ singularis litauisk *galv-à*, russisk *golov-¹a* – giver spørgsmålet ingen mening. Men i de former hvis endelse består af to stavelser, fx instrumentalis pluralis, kan trykket ligge på første stavelse af endelsen (som i russisk *golov-¹ami*) eller på sidste stavelse af endelsen (som i litauisk *galv-omìs*).

Problemstillingen som vil blive belyst i dette oplæg (og som vil komme til at udgøre et kapitel i den endelige afhandling), er om tostavelseendelserne oprindeligt – dvs. i første omgang i det baltoslaviske grundprog, dernæst i det indoeuropæiske grundprog – havde tryk på første stavelse (som russisk *golov-¹ami* tyder på), eller om de havde tryk på anden stavelse (som litauisk *galv-omìs* tyder på), og hvordan man så skal forklare de former der anses for sekundære.